

Ключові слова: міжнародне право навколишнього середовища, механізми з питань дотримання, багатосторонні природоохоронні угоди, реалізація.

Резюме

В статье исследуются особенности и характерные черты механизмов по вопросам соблюдения многосторонних природоохранных соглашений. Автор анализирует проблемные и дискуссионные вопросы соотношения этих механизмов с механизмами международной ответственности, санкций и разрешения споров.

Ключевые слова: международное право окружающей среды, механизмы по вопросам соблюдения, многосторонние природоохранные соглашения, реализация.

Summary

The article considers the peculiarities and characteristics of non-compliance mechanisms of multilateral environmental agreements. The author analyzes the problematic and controversial issues of the correlation of these mechanisms with the international responsibility, sanctions and dispute settlement mechanisms.

Key words: international environmental law, non-compliance mechanisms, multilateral environmental agreements, implementation.

Отримано 31.05.2012

З. О. КУКІНА

Зінаїда Олександрівна Кукіна, здобувач Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

**МІЖНАРОДНИЙ ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ**

Значна роль у вирішенні глобальних проблем сьогодення належить міжнародним організаціям. Для налагодження ефективного міждержавного співробітництва недостатньо співпраці тільки одних урядів. Для досягнення ефективного світового співробітництва через плідну співпрацю держав недостатньо зусиль одних урядів. Велику роль у вирішенні глобальних проблем відіграють саме міжнародні інституції. До таких проблем можна віднести й регулювання діяльності засобів масової інформації (ЗМІ), як четвертої гілки влади в сучасному світі.

Практичні та наукові доробки в сфері дослідження міжнародно-правового регулювання діяльності ЗМІ належать як зарубіжним дослідникам, серед яких Т. Крук, І. І. Лукашук, Є. В. Ермічова, А. Г. Ріхтер, Ю. М. Батурина, И. Л. Бачило, Ю. М. Колосов, К. Н. Лобанова, М. Л. Ентіна та ін. й, так і вітчизняним теоретикам та практикам – Г. Г. Почепцову, С. А. Чукут, О. Б. Маєвському та ін. Великий внесок у розробку міжнародно-правового регулювання діяльності ЗМІ зробили міжнародні неурядові організації.

Метою статті є огляд особливостей участі міжнародних інституцій у регулюванні діяльності засобів масової інформації. Завданням статті є доведення важливої ролі міжнародного інституційного регулювання діяльності ЗМІ для існування медіа в сучасному суспільстві.

Вагома частка відповідальності в налагодженні ефективного міжнародного співробітництва належить засобам масової інформації.

Провідну роль в міжнародному регулюванні різних аспектів діяльності ЗМІ слід відвести ООН. З самого початку своєї діяльності ця організація приділяла значну увагу інформаційним відносинам. На сесії Генеральної Асамблеї ООН в 1946 р. було ухвалено резолюцію 59 (I) про скликання міжнародної конференції з питання про свободу інформації. На другій сесії Асамблеї були прийняті резолюції 110 (II) від 3 листопада 1947 р. «Заходи, що повинні вживатися проти пропаганди та розпалювачів нової війни» та 127 (II) від 15 листопада 1947 р. «Невірна та спотворена інформація». Засудивши всі види пропаганди війни і агресії, Асамблея зазначила, що розвиток дружніх відносин між державами не є сумісним з поширенням неправдивих або перекручених повідомлень¹.

У 1948 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла одне з основних та найбільш авторитетних джерел міжнародного права в галузі прав людини – Загальну декларацію прав людини, що підсумувало загальний процес визнання свободи на вільне вираження поглядів закріпленням в міжнародних нормах права, що є основою діяльності всіх ЗМІ.

У 1950 р. Генеральна Асамблея прийняла резолюцію 424 (V) «Свобода інформації: перешкоди радіосигналам», в якій було засуджено практику створення перешкод для передачі радіоінформації і зазначено, що держави повинні утримуватися від передач, які містять наклеп або нападки на інші народи. У 1968 р.

Генеральна Асамблея прийняла резолюцію 2448 (XXIII) «Свобода інформації», де зазначила, що свобода інформації повинна особливо заохочуватися в тих випадках, коли вона використовується для викриття расизму, нацизму і колоніалізму.

На 34-й сесії Генеральної Асамблеї були визначені основні завдання Комітету ООН з інформації, серед яких: сприяння встановленню нового міжнародного інформаційного порядку, більш справедливого і ефективного, заснованого на вільному, більш широкому та збалансованому обміні інформацією; розробка Генеральною Асамблеєю рекомендацій з метою проведення аналізу політики ООН в галузі інформації, враховуючи необхідність встановлення «світового порядку в області інформації і комунікації»².

ООН піклується про вдосконалення процесів масової інформації. Резолюція Генеральної Асамблеї від 6 грудня 1999 р. «Інформація на службі людства» закликає усі країни, організації системи ООН та інші заінтересовані сторони підтвердити прихильність принципам Статуту ООН і принципам свободи інформації, а також принципам незалежності й різноманітності ЗМІ. Особлива увага в цій резолюції приділена наданню допомоги країнам, що розвиваються, в становленні засобів масової інформації; підтримується ідея нового міжнародного інформаційного порядку; підкреслюється значення забезпечення журналістам можливості вільно і ефективно виконувати свої професійні обов'язки, рішуче засуджуються будь-які нападки на них.

У діяльності ООН позитивним моментом є наявність інформаційних центрів ООН з питань поширення інформації, зокрема, в країнах, що розвиваються, і країнах з перехідною економікою. ООН поміщає також відомості про свою діяльність у базу даних Глобальної мережі правової інформації (GLOBAL LEGAL INFORMATION NETWORK – GLIN), яка підтримується бібліотекою Конгресу США. За інформаційну діяльність ООН відповідає Департамент громадської інформації Секретаріату. Все це свідчить про те, що за бажання журналісти без особливих зусиль можуть отримати інформацію, яка їх цікавить, про діяльність ООН. Правда, для того, щоб розібратися в цій інформації, потрібні окрім бажання і відповідні знання, у тому числі й у галузі міжнародного права.

Важливу роль у регулюванні діяльності ЗМІ відіграє ЮНЕСКО. До 1978 р. в ЮНЕСКО був розроблений проект Декларації про засоби масової інформації – першого великого документа, що відображає нові тенденції в розвитку міжнародного інформаційного обміну.

Необхідно також відзначити 21-у сесію Генеральної конференції, на якій були розроблені основні принципи нового інформаційного міжнародного порядку (НМІП). Дебати про «новий світовий порядок» насправді перетворилися на чергову арену протистояння двох блоків. США намагалися проштовхнути через комісію свою доктрину «вільного потоку», а СРСР – у черговий раз кодифікувати принцип невтручання у внутрішню інформаційну політику (і тим самим зупинити «пропаганду західного способу життя» міжнародними американськими радіостанціями). Не зважаючи на провальні наслідки дебатів між супротивниками, на міжнародному рівні були прийняті демократичні принципи вільного обміну інформацією (викладені в резолюції 21С/4/19 від 27 жовтня 1980 р.). Новий світовий порядок у галузі інформації та комунікації, вказувалося в резолюції, має базуватися на основоположних принципах міжнародного права, закріплених в Статуті Організації Об'єднаних Націй.

Ще одним важливим документом, що регулює діяльність засобів масової інформації, стала прийнята 13 вересня 1997 р. Софійська декларація «Зміцнення незалежних і плюралістичних засобів інформації (особливо в країнах Центральної та Східної Європи)».

В останні роки ЮНЕСКО сконцентрувала свої зусилля на сприянні незалежності, свободи і плюралізму преси у всьому світі. На досягнення цієї мети була спрямована декларація про розвиток незалежності та плюралізму в Африці (Віндгук, 1991 р.), Азії (Алма-Ата, 1992 р.), Латинській Америці (Сантьяго, 1994 р.).

Прагнення знайти рівновагу між свободою і відповідальністю, досягти консенсусу між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються, у виробленні принципів міжнародного обміну інформацією викликало прийняття нової стратегії комунікації у 1989 році. У 1990 р. при ЮНЕСКО створюється Сектор культури та комунікації. Однією з його програм стала програма «Комунікація, інформація та інформатика на службі людства», яка ґрунтувалася на збільшенні обсягу комунікації в демократичних країнах, що розвиваються³.

Іншою спеціалізованою установою ООН, яка займається регулюванням, координацією і плануванням використання всіх видів міжнародного електрозв'язку є Міжнародний союз електрозв'язку. Хоча МСЕ не вирішує політичних питань, а займається лише технічною стороною регулювання електрозв'язку, його діяльність торкається і міжнародної передачі масової інформації через розподіл спектра електромагнітних частот для радіомовлення та регулювання використання штучних супутників Землі для мовлення⁴.

Ще однією організацією, яка хоч і опосередковано, але впливає на регулювання діяльності ЗМІ, є Світова організація торгівлі (СОТ). Враховуючи те, що мовлення є бізнесом з міжнародною складовою, його також можна віднести до сфери регулювання СОТ. Генеральна угода про торгівлю послугами поширюється на всі форми міжнародної торгівлі послугами. Не зважаючи на численні агітації за виключення аудіовізуальних ЗМІ зі сфери дії ГАТС, загального такого виключення не відбулося.

У правовому регулюванні діяльності ЗМІ центральне місце відводиться регулювання прав та свобод людини, а саме: свободи на вільне вираження інформації, свободи на отримання інформації, права на недоторканність особистого життя та інші. Тому велику роль у міжнародно-правовому регулюванні діяльності ЗМІ відіграють ті організації, сферою діяльності яких є права людини.

В інституційному механізмі ООН у сфері захисту прав та свобод діють Рада ООН з прав людини, Комітет з прав людини, Спеціальний доповідач з питання розвитку та захисту права на свободу поглядів, Верховний

комісар з прав людини, Третій комітет Генеральної Асамблеї ООН, Управління Верховного комісара у справах біженців, Економічна та Соціальна Рада ООН, Міжнародний Суд ООН, Управління з координації гуманітарних питань, Організація ООН з питань освіти, науки та культури, Програма розвитку ООН та ін.

Крім універсальних міжнародних організацій на правове регулювання ЗМІ мають вплив і регіональні. В Європі нормативну базу для регулювання медіа простору створюють Рада Європи, Європейський Союз та ОБСЄ.

В основі всієї діяльності Ради Європи лежить правозахисний акт – Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод (ЄКПЛ), яка трактується рішеннями створеного нею Європейського суду з прав людини. Практика Суду в застосуванні і тлумаченні ст. 10 ЄКПЛ (право на вільне вираження думок) є унікальною з точки зору багатосторонності правовідносин, які були предметом розгляду, послідовності й принципності його рішень⁵.

Згідно із Лісабонським договором Хартія про основні права стала юридично обов'язковою для всіх держав-учасниць Європейського союзу. Згідно зі ст. 11 Хартії кожна особа має право на свободу виражати свою думку. Це право включає свободу дотримуватися своєї думки, отримувати і поширювати інформацію та ідеї без будь-якого втручання з боку публічної влади і незалежно від державних кордонів. Крім власне свободи, за ч. 2 ст. 11, дотримуються свобода та плюралізм засобів масової інформації.

ЄС має значні можливості щодо визначення змісту законодавства та політики країн-членів стосовно економічних аспектів діяльності ЗМІ. Щодо культурної складової мас-медіа, то тут компетенція органів ЄС обмежена – будь-яка гармонізація законів та інших нормативно-правових актів держав-членів в сфері культурної політики на рівні ЄС виключається.

Заключний акт Ради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 р. містить положення, які підкреслюють важливе значення поширення інформації із інших держав-учасниць та ставлять за мету полегшувати вільне і широке розповсюдження всіх форм інформації, сприяти співробітництву в сфері інформації та обміну інформацією з іншими країнами. Велике значення права на свободу вираження думки підкреслюється в Документах Копенгагенської та Московської нарад щодо людського виміру 1990 та 1991 рр. В 2010 р. на саміті ОБСЄ в Казахстані була прийнята Астанинська декларація підтвердила значимість свободи ЗМІ для всіх держав та підкреслила, що питання прав людини не є внутрішньою справою тієї чи іншої держави.

В 1997 р. за рішенням Постійної ради ОБСЄ була запроваджена посада Представника ОБСЄ з питань свободи засобів масової інформації. Представник ОБСЄ з питань свободи засобів масової інформації стежить за ситуацією в цій області у всіх державах-учасниках, а також підтримує і заохочує повне дотримання принципів і зобов'язань ОБСЄ, які стосуються свободи вираження поглядів та свободи засобів масової інформації⁶.

На Американському та Африканському континентах також існують аналогічні європейським регіональні механізми захисту прав людини. Американська конвенція про права людини містить ст. 13 «Свобода думки та її вираження», в якій досить детально розшифровується право на свободу думки та її вираження, що включає в себе свободу шукати, отримувати, розповсюджувати інформацію та ідеї будь-якого роду, незалежно від кордонів, як усно, так і в письмовому та друкованому вигляді, в формі художнього зображення або за допомогою інших засобів на власний вибір.

Спорами, пов'язаними з порушеннями Американської Конвенції про права людини, а також тлумаченням її положень, займається юридичний орган ОАД – Міжамериканський суд з прав людини, створений у 1979 році. Питаннями захисту прав, що містяться в ст. 13 Конвенції, займається Спеціальний доповідач Організації американських держав (ОАД) з питання свободи вираження поглядів.

У 1981 р. Організація Африканської Єдності прийняла Африканську хартію прав людини і народів. Нагляд за її виконанням здійснює Африканська комісія з прав людини і народів (АКПЧН), яка розглядає доповіді держав про виконання Хартії та заяви про її порушення. Крім того, існує Африканський суд з прав людини і народів, який в грудні 2009 р. виніс своє перше і поки єдине рішення. У тих же рамках функціонує Спеціальний доповідач з питання свободи вираження поглядів Африканської комісії з прав людини і народів.

Крім міжнародних урядових організацій регулюванням свободи слова та ЗМІ займаються численні неурядові організації. Серед них організації «Article XIX» («Стаття 19»), «Канадські журналісти за свободу вираження», «Комітет захисту журналістів», «Міжнародний інститут преси», «Репортери без кордонів», «Freedom House» і т.д. Такі організації збирають інформацію про стан дотримання свободи слова та свободи преси у всьому світі, захищають журналістів від зазіхань на їхні права та свободи, а також на безпеку і життя. Вони проводять моніторинг політичної та економічної ситуації у країнах і аналізують вплив цих факторів на рівень свободи слова та преси.

Цікавими є принципи, розроблені провідною міжнародною організацією в галузі свободи висловлювань «Стаття 19» на основі міжнародного і регіонального права, національних законів та судових рішень, загальних принципів права⁷. Це певні стандарти законодавства про доступ до інформації, за допомогою яких кожен громадянин може перевірити рівень демократичності національного інформаційного законодавства. Через високий авторитет цієї організації державні органи багатьох країн користуються її порадами та рекомендаціями при прийнятті відповідного законодавства.

Варто зазначити, що низький рівень інформованості населення про діяльність міжнародних організацій певною мірою лежить на самих організаціях. Органи ООН приймають безліч резолюцій. Щорічно публікуються два томи тільки резолюцій Генеральної Асамблеї. Багато з них стосується глобальних міжнародних

проблем і зачіпає інтереси не лише держав, але й окремих людей. Але вони оприлюднюються у такій формі, що їх сенс не завжди доступний навіть журналістам, не кажучи вже про пересічних громадян. Очевидно, найбільш важливі документи такого роду повинні складатися більш лаконічно та зрозуміло, щоб їх зміст міг без зусиль бути доведений до відома населення держав. Подібні резолюції необхідно супроводжувати спеціальними рекомендаціями. Такі акти повинні направлятися урядам та засобам масової інформації з метою їх подальшого поширення серед мас⁸.

Із вищесказаного можна зробити висновок, що міжнародні організації беруть активну участь у створенні правової бази для регулювання діяльності ЗМІ. Міжнародно-правові акти, які приймаються на рівні міжнародних організацій, мають дуже важливе значення для вирішення глобальних міжнародних проблем в інформаційній сфері. Вони регулюють як технічний бік діяльності ЗМІ, так і надають захист та гарантії права на вільне вираження думок, що є основою діяльності медіа. Навіть ті правові джерела, які не мають імперативного характеру, відіграють значну роль у регулюванні діяльності ЗМІ, адже вони виступають стандартами, на які потрібно рівнятися національним законодавцям, а також слугують потужною базою для створення обов'язкових нормативних актів як міжнародного, так і національного характеру.

¹ Ермишина Е. В. Международный обмен информацией: правовые аспекты – М.: Международные отношения. – 1988. – С. 103.

² Там само. – С. 106.

³ Тункин Г. И. Право и сила в международной системе. – М.: Права человека, 1983. – С. 59.

⁴ Ермишева Е. В. Международно-правовые аспекты деятельности средств массовой информации: Диссертация канд. юр. наук / Дипломатическая академия Министерства иностранных дел РФ. – М., 2003. – С. 79–89

⁵ Рихтер А. Г. Международные стандарты и зарубежная практика регулирования журналистики : учебное пособие. Издание ЮНЕСКО. – М., 2011. – С. 29–30.

⁶ Рихтер А. Г. Международные стандарты и зарубежная практика регулирования журналистики [Электронный ресурс]: официальный сайт ЮНЕСКО. – Режим доступа: <http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/FIELD/Moscow/pdf/MP5-CI/International%20Standards%20and%20Foreign%20Practices%20on%20Media%20Regulation.pdf>

⁷ Право громадськості знати. Принципи законодавства про свободу інформації // Свобода висловлювань і приватність. – 2000. – № 4 – С. 30–35.

⁸ Там само. – С. 122.

Резюме

У статті йдеться про міжнародний інституційний механізм регулювання діяльності засобів масової інформації. Увага акцентується на діяльності в інформаційній сфері таких міжнародних організацій, як: ООН, ЮНЕСКО, Рада Європи, Європейський Союз, ОБСЄ та ряду неурядових організацій.

Ключові слова: міжнародно-правове регулювання діяльності ЗМІ, ООН, ЮНЕСКО, Рада Європи, Європейський Союз, ОБСЄ.

Резюме

В статье идет речь о международном институциональном механизме регулирования деятельности средств массовой информации. Внимание акцентируется на деятельности в сфере информации таких международных организаций, как: ООН, ЮНЕСКО, Совет Европы, Европейский Союз, ОБСЕ и ряда неправительственных организаций.

Ключевые слова: международно-правовое регулирование деятельности СМИ, ООН, ЮНЕСКО, Совет Европы, Европейский Союз, ОБСЕ.

Summary

The article deals with the international institutional regulation of the media. It focuses on the activities of UN, UNESCO, Council of Europe, European Union, OSCE, and non-governmental organizations in the field of information.

Key words: legal regulation of media activity, UN, UNESCO, Council of Europe, European Union, OSCE.

Отримано 11.05.2012